Beck Zoltán a romológiáról

Beck Zoltán 2020-ban megjelent könyvének kissé elvont főcíme – A megszólalás üres helye *– azt jelzi, hogy végre van hely és itt az idő is „megszólalni", összerendezni a cigány irodalommal kapcsolatos írásokat. A 270 oldalas kötet 17 tanulmányt foglal magában, a 249–269. oldalakon pedig a hivatkozott irodalmat sorolja fel. Attraktív bemutató.*

A tanulmányok tematikája széles, a cigánysággal kapcsolatos irodalom fontos területeit járja körül a szerző. Az alcímek szellemesek és ötletesek, mégis önmagukban kevéssé jelzik, miről is szólnak a rájuk következő oldalak. A *Mesék* fejezet rövid írásai például állattörténetek az oroszlántól a bogarakig. Kivéve a Lippai Balázsról szóló néhány oldalt, ahol a hős – ez esetben roma hős – születését és tankönyvi példává válását kívánja illusztrálni a szerző.

Ettől a témától kissé messzebbre esnek, de láthatólag a szerzőhöz közel állnak azok a cigány, roma költők, írók, akiknek egyes műveit, még inkább gyűjteményes köteteit bemutatja. Ez a kötet harmadik fejezete (*A cigány irodalom üres helye*), de inkább a második fejezetbe illene. A szeretettel és elkötelezetten bemutatott cigány szerzők azt (is) reprezentálják, hogy mégsem „üres" ez a hely a magyar irodalomban. Igaz, ezek a szerzők nem valamelyik romani nyelven, hanem magyarul írnak, témáik, megközelítési módjaik azonban népcsoportjukhoz kötik őket.

A *Megszólalás üres helye* című fejezet inkább tudományos témákba vezet. A legfontosabb ezek közül az, amely a tudományt, a kutatást és ennek szervezeti megjelenését boncolgatja. Itt a romológiáról van szó. Beck Zoltán, elsősorban Leonardo Piasere művei nyomán, a cigányságot kutatók csoportjait elemzi. Kovalcsik Katalin és Réger Zita vitája arról a kérdésről szól, hogy a „ciganisztika" és művelői milyen kapcsolatban vannak tárgyukkal, egymással és saját érvényesülésükkel. Beck Zoltán hosszú és sokoldalú érvelése (Dubcsik Csaba nyomán) oda lyukad ki, hogy a romológia mint tudomány nem is létezik. Magam nem kívánok vitázni ezzel az álláspontal, hiszen sosem állítottam, hogy a romológia önálló diszciplína. Bár állíthattam volna, a „szlavisztika" vagy a „germanisztika" mintájára. Mert szükségünk van rá – különösen az egyetemi oktatásban –, hogy kutatási területünket kevés vagy egyetlen szóval jelölni tudjuk. (A „ciganológia", „ciganisztika" is megfelelő lenne erre, de az Európai Bizottság javaslata nyomán elfogadhatóbb a „romológia" megnevezés.) A témával kapcsolatos fejezetzáró tanulmány alaposabban érvel mindkét kifejezés (cigány és roma) használata mellett: annak fontosságát hangsúlyozza, hogy a tudományos nyelvben a közösség saját elnevezését alkalmazzuk.

A cigány irodalom üres helye című fejezet első részében folytatódik a gondolkodás arról, mit is értsünk cigány irodalmon. Beck Zoltán elsősorban Csengey Dénes 1981-es tanulmányára támaszkodva keresi a választ, ezt egészíti ki D. Magyari Imre másféle megközelítésével. „Nem találni olyan, a cigány irodalomról vagy cigány írókról, hovatovább bármely cigány, roma szerzőről olyan szöveget, amely ne helyezné etnikus horizontba magukat a szövegeket és az egész életművet" – állapítja meg (196. o.). A cigány irodalom „kánonépítő gyakorlatában […] az elmúlt fél évszázadban a szerzői származás vált központi mozzanattá" – fogalmazza meg a záró következtetést (111. o).

Az elképzelt cigány című fejezet a családi fotóktól az irodalomig széles spektrumban tárja elénk a cigány, roma embert. Érdekes megfigyelés, hogy a 18-19. századtól a cigányokkal kapcsolatos narratívumot a deviancia és az autonómia jellemzi. Előbb inkább kártékonynak írják le „a cigányt", a romantika és a szimbolizmus irodalma azonban üdvözli, a szabadság megjelenésének látja őket. Ez a kettősség jellemzi a mai többségi-kisebbségi viszonyt is. A fejezet értékes része az, amelyben a cigány figurájának történeti változásait mutatja be a 18-19 századi irodalomban. Az ezt követő fejezet a népszínműbeli cigány és a muzsikus cigány leírásai. Ezek az irodalmi elemzések nemcsak a gondolatok újszerűségével, hanem a párhuzamosságok felfedezésével lepnek meg. A 19. századi népszínmű mellett Móricz a *Lúdas Matyi* színpadi megjelenítésével nyújt új értelmezési lehetőséget, Szigligeti Ede színművét Csemer Géza állította színpadra új értelmezésben. Külön fejezet Arany János cigány-ábrázolása (*Rózsa és Ibolya*, *A nagyidai cigányok*). Itt kap helyet Kertész Imre *Sorstalanság* című művének egyetlen cigány szereplője is.

A *Térfoglalás* című utolsó fejezet nevelésszociológiai eszmefuttatással kezdődik. A térről ebben az értelemben értekezik a szerző, és ebben az értelmezésben elemzi Oláh Mara iskolai miliőt bemutató képét is. A bemutatott kiállítás, ezen belül is a késekkel kifeszített cigány szoknya értelmezése jól mutatja a képek és az eszmék világa közötti kapcsolatot, s ezt folytatja a térképi megjelenítés elemzésével.

A tanulmányok nyelvezete nem könnyű. Szép ez a nyelv, ám helyenként úgy tűnik, inkább szép akar lenni, mint érthető. Egy-egy hosszú mondat végén új meg új erőfeszítést igényel annak eldöntése, jól értettük-e a szerző mondanivalóját. (Ez inkább a régebbi tanulmányokra érvényes, az újabbak már kevesebb erőfeszítéssel is érthetők.)

A szerző régi kollégám a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszékén, személyét, teljesítményét nagyra becsülöm. Ha látszatra talán szigorúbb is vagyok a szokásosnál, erre a közeli kapcsolat jogosít fel, nem az elutasítás. Örülök a kötetnek, örülök, hogy több helyen megjelent írásait végre egybe rendezve is megtalálom. Beck Zoltán nemcsak tudós tanár és elemző, hanem – nem utolsósorban – költő és előadóművész. Zenekarát, a 30Y-t, ujjongva fogadja fiatal hallgatósága, ahol csak megjelenik. Büszke vagyok rá, hogy ezt a sokoldalú, elkötelezett művészt és tanárt most tanulmányíróként is bemutathatom.

A cigány irodalom üres helye című fejezet első részében folytatódik a gondolkodás arról, mit is értsünk cigány irodalmon. Beck Zoltán elsősorban Csengey Dénes 1981-es tanulmányára támaszkodva keresi a választ, ezt egészíti ki D. Magyari Imre másféle megközelítésével. „Nem találni olyan, a cigány irodalomról vagy cigány írókról, hovatovább bármely cigány, roma szerzőről olyan szöveget, amely ne helyezné etnikus horizontba magukat a szövegeket és az egész életművet" – állapítja meg (196. o.). A cigány irodalom „kánonépítő gyakorlatában [...] az elmúlt fél évszázadban a szerzői származás vált központi mozzanattá" – fogalmazza meg a záró következtetést (111. o).

Beck Zoltán (2020). *A megszólalás üres helye. Romológiáról és más dolgokról*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Forray R. Katalin
PTE BTK